

En doftande trädgård symboliserar njutning. Det skriver författaren Elin Unnes i sin senaste bok "Den parfymerade trädgården". Doftande blommor är också en symbol för framför allt en sak: sex. I parfymörens odlingar växer ingredienser till tvål och skönhetsvård, till mat och dryck, rökelse och för den skickliga alkemisten eteriska oljor. Boken beskriver hur man odlar och skördar den nordiska trädgårdens unika dofter, med recept på allt från rosensmör och kaprifolhonung, till badbomber och torrschampo. En bok full av nyanser för folk som inte kan se växterna och full av minnen för den som håller på att glömma allt.

Text Monica Katarina Frisk **Foto** Maria Forsslund **Bild** lamTK, Strannik_fox, Snaprender, lisima (shutterstock.com)

Parfymerade drömmar & hudnära dofter

Det är journalisten och författaren *Elin Unnes* förtjänst, höll på att skriva "fel" men ändrade mig naturligtvis, att jag just köpt fröer hos en ekologisk fröhandel och blommor och planter i vår lokala handelsträdgård för närmare ett par tusen kronor. Från och med i sommar kommer jag låta doftande blommor, örter och växter runt om i trädgården locka till sig än fler humlor, bin och andra pollinerare. Då kommer maken och jag många kvällar i den blå timmen bli rusiga och bedåras av stäppsalsvian eller doftliljan och aldrig vilja lämna denna plats.

NÄR JAG FÅR FATT i Elin Unnes för en intervju om hennes senaste bok "Den parfymade trädgården" är hon och hennes man fast i karantän i Paris, där de oftast tillbringar sina vintrar.

- Ja, vi satt i instängda i Paris i omkring 45 dagar. Vi fick bara gå ut enligt trippel-1-regeln, alltså en timme, en gång om dagen och upp till en kilometer från hemmet vid motion, annars så nära hemmet som möjligt. Så det var ju verkligen slut på vårt vanliga nomadliv.

Även för den som älskar att vara hemma så är det ju stor skillnad på att välja det själv eller att någon läser dörren utifrån, säger hon.

- Jag tror att det som var mest chockerande för mig var den hårda tonen och bristen på förståelse för vilka enorma utmaningar människor ställdes inför med nedstängningen. Och då är ju Paris ändå inte värst. I Spanien och Italien, för att inte tala om Indien, har ju människor haft det ännu värre.

Nu är paret dock tillbaka i Stockholm. Första dagen gick Elin Unnes ut och köpte sådant som tagit slut medan de var kvar i Paris: ansiktskräm, schampo och anteckningsblock.

- Sen gick jag till biblioteket, i Paris hade våra böcker också tagit slut, och posten fungerade inte. Sen satte jag mig i en park för första gången på över en månad och grät en skvätt.

ATT LÄSA ELIN UNNES är som att lyssna på en kär vän som berättar om ett oemotståndligt och drömskt drama som pågår. Själva blir jag både road, inspirerad och undervisad. Är hennes talpråkliga stil ett medvetet val?

- Åh tack, vad glad jag blir. Och ja, det är just så jag önskar att det ska kännas. Ibland hamnar jag farligt nära det skönlitterära, men jag försöker vara nogg med att skriva "enligt mig" eller "för mig låter det här som ..." när jag spårar iväg som mest. Men man älskar ju en god historia, det gör man.

"Det som ser ut att handla om odling, handlar i själva verket lika mycket om livet."

ELIN UNNES HAR skrivit ett flertal böcker om trädgård och odling. Hur hamnade hon i dofter- och parfymlandet?

- Jag ser "Den parfymade trädgården" som den sista delen i en trilogi. Trilogin påbörjades med "The Secret Gardener" och "Herbariet". Jag har liksom klättrat högre upp i behovstrappan för varje bok: först var det grönsaker, bara det mest grundläggande som krävs för överlevnad. I "Herbariet" handlade det om medicin och magi, alltså hur man stärker sig själv i kropp och sinne, både fysiskt och esoteriskt.

Med "Den parfymade trädgården" har hon alltså kommit allra högst upp i behovstrappan, där man börjar parfymera sin egen kropp och sina omgivning- ar och är totalt lättjefull.

- Idén till boken kom från min kompis Tobbe, som är biodlare.

Jag började skriva efter vi suttit och pratat om hur växter doftar för att locka till sig pollinerare. Med ens ville jag uppleva min trädgård som en pollinerare, eller som en parfymör.

INLEDNINGSVIS SKRIVER Elin Unnes om blommors doft. Under läsningen fick jag genast lust att gå ut och lukta på scilla och på späda blommor på vinbärsbuskarna. Den lilla blå scillan har en förvånande nog en ganska söt men skarp doft. Vinbärsblom doftar redan som svarta vinbär smakar. Vilken växt eller blomma fick Elin att börja grotta ner sig i den doftande trädgården?

- Det var definitivt de nattdof- tande växterna som verkligen väckte min nyfikenhet. Jag hade länge varit nyfiken på det som kallas för månträdgård, alltså en trädgård som är skapad för att vara som bäst på natten, med vita blommor som lyser i månlyuset. Månträdgården har blad med speciell struktur som väcker sinnena när man nuddar vid dem och med blommor som doftar som starkast efter solnedgången. En sådan trädgård blir ju dessutom mer intressant för den med nedsatt syn, nattfjärilarna trivs tack vare de nattliga blommorna och med lite tur börjar det vina runt fladder- möss över natthimlen.

EN VÄXT SOM OFTA odlas i månträdgårdar är spikklubba, som både slår ut och doftar som starkast på natten, förklarar Elin.

- Under en period hade min man och jag som nattlig tradition att vaka vid spikklubba med pannlampa i väntan på att de första blommorna skulle slå ut. Jag kan säga att blomningen inte är fullt lika dramatisk som när man kollar på snabbspolade filmer på internet, men det är fortfarande väldigt suggestivt att umgås med växter på natten, i mörkret, när synen får stå tillbaka och andra sinnen är på helspänn. ▶

KORT
OM
ELIN

NAMN Elin Unnes.
ÅLDER 41 år.

FAMILJ Äkta man- nen Stefan Fält, tillika formgivare av böckerna.

BOR I gamla Klara i Stockholm och på ett torp i Sörmland. Vintrar i Paris.

YRKE Journalist och författare.
DOLD TALANG Under en period spelade jag trummor i en kompis band. Och jag kan sjunga "I'm sticking with you" nästan exakt som Maureen Tucker.

AKTUELL MED Ny bok "Den parfymade trädgården" och skriver krönikor om framstå- ende odlare i Allt om Trädgård.

Vinn!

Free lottar ut 1 exemplar av boken "Den parfymade trädgården", i samarbete med Natur & Kultur. Gå in på free.se och klicka på "Free utlottning". Skriv gärna några rader om varför du är nyfiken på boken.

” Ny forskning visar att doften av humusrik jord leder till en fysisk reaktion i den mänskliga kroppen. När vi känner doften av jordens inre frigörs oxytocin i våra kroppar. Oxytocin, även känt som ecstasy-hormonet, är alltså samma ämne som skapar en känsla av intimitet mellan älskande.

SEDAN MÅNGA ÅR tillbaka blandar undertecknad sin egen parfym av eteriska oljor. Favoriter är vanilj, sandelträ och myskgräs. Vilken doft är mest Elin och vilken är hennes favorit?

- Bra fråga, säger hon fundersamt. Intresset för dofter har gjort mig till lite av en asket. Jag ogillar att bombarderas av starka, syntetiska dofter och försöker rensa mitt hem och min omgivning på doft som jag eller naturen, inte valt. Men en doft som jag verkligen älskar, trots att den är så långt ifrån nordisk man kan komma, är vanilj. Vanilj anses ju väldigt oskuldsfullt och liksom okomplicerat, men i själva verket är det ju en stor, svart orkidéfrukt och doften uppstår inte förrän den övermogna frukten börjar åldras, på gränsen till att fermentera.

ELIN UNNES TYCKER hur som helst att vanilj är betydligt mer dekadent än vad den har rykte om sig att vara.

- Bland växter som faktiskt trivs i en nordisk trädgård så är muskatellsalvia min favorit. Så knäpp växt, med enorma blad och massa roliga blommor och väldigt speciell doft. Nuddar man den på förmiddagen kan man fortfarande känna doften på eftermiddagen.

I boken skriver Elin Unnes

om att det finns en märklig koppling mellan doft och minnen. Här handlar det om dofter som sägs utlösa ett minne. Dofter är nämligen svåra eller omöjliga att minnas, säger hon. Försök komma ihåg doften av pelargon: Vad dyker upp i hjärnan? Förmodligen bilden av en pelargon. Omvänt är kopplingen dock stark och en doft kan trigga barndomsminnen som man kanske inte ens visste att man hade.

- Doftminnen är väldigt speciella och ingen av forskarna jag pratat med kan riktigt förklara varför. Men nästan alla som har luktsinne har upplevt en situation där man känner en bekant, nostalgisk doft och plötsligt transporteras i minnet till en plats, en känsla, en händelse, som upplevs mycket starkt.

- Ibland utan att man ens kan sätta ord på vad det är man känner, det är ett icke-semantiskt minne, där känslan spelas upp som en film i ens inre.

DOFTANDE VÄXTER används ibland inom äldreomsorgen och för att minska lidandet för människor som har minnessjukdomar, påpekar hon. Att känna den bekanta doften av syren kan skapa en känsla av kontinuitet som ord eller bilder inte kan förmedla. Och man kan faktiskt öva upp sig på att känna dofter, så ju fler doftande blommor man har omkring sig, särskilt i unga år, desto fler starka doftminnesupplevelser har du att ta av längre fram i livet.

- Själv kommer jag från Hälsingland och eftersom vår trädgård inte hade så många starkt doftande växter, har jag inte så många starka doftminnen. Det blir ju lätt så i kyligare trädgårdar. Jag tror att det var en av anledningarna till att jag verkligen ville inklu-

dera riktigt hårdiga växter i boken, som rosenrot och kvanne, som båda använts till parfym. Men doften av nybakt bröd, nygnuggade svartvinbärsblad och lukten av pölsa, är nog tre av mina allra första doftminnen. Alla tre tar mig tillbaka till mina föräldrars kök och trädgård.

ELIN UNNES GÖR också några kortfattade nedslag i parfymens historia. Från antikens egyptier som var kunniga parfymörer och konnässörer till mindre anekdoter som att i romarriket var man också förtjusta i parfym.

- Min favoritgrej är att rika romare brukade doftsätta duvor, som sen fick parfymera luften under fester. Man doftsatte även hästar, hundar och väggar, samt beströdde golven med blomblad.

INNAN FOLK LISTADE UT hur man gjorde syntetiska dofter var parfym lika med eteriska oljor som utvinns ur växter. Man pressade eterisk olja ur växterna för hand. Och just citrus delar med sig av sin olja mer frikostigt än andra växter.

- Varje gång en bartender skär loss en bit citronskal och vrider det över en dry martini är det en throw-back till en av världens första parfym.

Elin hade verkligen kunnat, som hon säger, spåra iväg på det där med hygien men tonade ner det i manus.

- Hur badhus användes eller ansågs användas, på samma sätt som dagens bastuklubbar. Alltså som sexmötesplatser helt enkelt. Hur kyrkan påbjöd att i stort sett badhus skulle förbjudas och hur det blev på modet att vara rejält och farligt skitig, men hur bastukulturen i Finland trots allt överlevde.

I VISSA KULTURER och perioder tyckte man att kvinnan bara borde vara naken när hon föddes, men sen aldrig

mer. Ju smutsigare man var desto heligare var man.

- Och i Sverige har vi ju faktiskt haft en speciell dag i veckan för bad, lögaredagen.

Efter upptäckten att bakterier är det som sprider sjukdomar, någon gång i slutet på 1800-talet så blev tvål på modet. Mer och mer tvål, starkare och starkare tvål, mer och mer fruktansvärda åtgärder med hygien som svepskål.

- Efter det blev det mer och mer parfym och allt starkare syntetiska dofter. Det hade varit intressant att göra en lite djupare samtidsanalys om vad den utvecklingen egentligen säger om tiden vi lever i.

FINNS DET NÅGON skillnad på och vad är gemensamt för essenser, eteriska oljor och naturliga parfymer åt?

- Oh, det är nog egentligen bara olika ord för diverse sätt att fånga doftämnen. Det går ju att pressa, destillera och laka ur växter för att utvinna doftämnen. Ett naturligt doftämne kan dessutom utvinnas på kemisk väg.

Så länge resultatet inte är syntetiskt framställt så räknas det ju som ett naturligt doftämne, även om de flesta kanske inte tycker att typ bensin eller aceton hör hemma i framställandet av en naturlig parfym. Det mesta blir ju lite vagt när man väl börja syna det i sömmarna, tycker Elin.

- Det som är gemensamt för de flesta naturliga parfymer och essenser är att det är betydligt mer flyktiga än de syntetiska. En parfym på eteriska oljor biter sig inte fast i rummet på det där sättet som en del billiga, syntetiska, överanvända parfymer gör.

DEN STÖRSTA SKILLNADEN med syntetisk doft är ju att syntetiska dofter kan framställas utan förlaga i naturen.

- Människan kan fantisera ihop en doft som aldrig tidigare känts. Och det finns

ju definitivt något kittlande i det också.

Elin Unnes började experimentera med växter som hon skördade i sin egen trädgård.

- Jag har varit ett fan av lavendel länge och lavendel är ju också en av de lättaste växterna att destillera, så jag började göra lavendelhydrolat, vilket är som rosenvatten fast med lavendel.

Älggräs är en storfavorit för Elin. Hon upptäckte att älggräset är en populär ingrediens i traditionella hudvårdsprodukter, ihop med fläderblom, kamomill och kärnmjölk.

- Så då var jag tvungen att plocka fläder, odla kamomill och börja kärna eget smör. Och ja, på den vägen är det. Jag tycker att det är enklast att bli förälskad i en växt först och sen låta sig lockas av olika spännande, historiska recept.

DET FINNS DOFTER som funkar för olika händelser och livssituationer, någon kan förhöja, andra fördunkla eller vara fränstötande. Vad använder du helst själv?

- Jag gillar att ha en bukett narkotiskt doftande blommor vid sängen, kaprifol till exempel, eller tungt doftande rosor. Bränna naturlig rökelse också, som alltså går ut på att man bara hettar upp torkade växter, frön och kådor, gör jag också. Doften blir mycket rökigare, inte alls lika sofistikerad som de asiatiska rökelsepinnarna, men jag uppskattar det suggestiva i att känna lukten av elden.

Elin Unnes brukar strö mycket mynta och citronverbena på golvet till torrdasset vid sitt torp.

- En olycklig konsekvens av det skulle ju kunna bli att jag börjar associera till exempel citronverbena med vissa andra, mindre lyckade lukter. Hittills har det tack och lov inte hänt och citronverbena gör ett mycket bra jobb därute på dasset.

UNDRAR SÅKLART vilka odlingsböcker Elin tycker allra bäst om?

- Tycker om dem som går att läsa lika mycket som självbiografier, säger hon. Här är några: "Fat of the Land" av John Seymour, "How to have a Green Thumb without an Aching Back" av Ruth Stout och "Min örtagård" av Annemarte Borgen. Så försöker jag skriva också, det som ser ut att handla om odling, handlar i själva verket lika mycket om livet.

Efter sin andra bok om odling, blommor, växter och örter tyckte Elins man att det var lite tjejtigt med potatis och kål.

- Lite trötta blev vi, eftersom kållarverna kan äta rent ett helt land på en vecka. Eller när vi odlat potatis i flera månader och så kommer det en sork och tar en tugga från varenda potatisjavel det sista som händer innan man skördar. Och så blir skörden bara en tiondel så stor som man tänkt.

MED "DEN PARFYMERADE TRÄDGÅRDEN" har hennes man blivit mycket intresserad av blommor.

- I och med att det började dyka upp spikkubba och muskatellsalvia i odlingarna blev han plötsligen superintresserad. Det här är första året han har varit med och verkligen önskat stora delar av det vi ska odla. Sen har min pappa och jag börjat barka träd tillsammans, dels får man fetved, och dels kan jag skörda precis hur mycket kåda jag vill, till rökelse, avslutar hon. 🍷

Plus mer

Elin Unnes på Instagram: @thesecretgardener
Böcker: "The Secret Gardener", "Herbariet", "Kongo, rumban och jag", "Paris för foodisar", "I odödliga odlares sällskap", "Den parfymerade trädgården".

... PÅ PARFYMERADE DRÖMMAR

Örtpåsar kan läggas under kudden, om man önskar sig parfymerade drömmar. Umeda-folket, en liten grupp jägare och samlare på Nya Guinea, brukade sova med örter under kudden för att doften skulle inspirera till drömmar om lyckad jakt. I vaket tillstånd var det sen bara att följa det utstakade händelseförloppet från drömmen, som funkade som en sorts transcendental, mental träning.

... AV CITRONSKAL

Citronskal innehåller en massa eteriska oljor och passar också bra i linneskåpet. Numera ser jag alltid till att spara citronskålet separat, innan jag pressar citroner. Först skrubbar jag citronen med rotborste för att få bort rester av vax, smuts och eventuella kemikalier, sen skalar jag citronen med en potatisskalare, torkar remsorna och förvarar i burk med tättslutande lock. Det går att bevara citronskålet till matlagning också: riv skålet med rivjärn, blanda med fuktigt, grått havssalt och ställ på tork. När salt och skal torkat mortlas det till vanlig saltkonsistens. Förvara i burk med tättslutande lock och använd till rosmarin- och citrondoftande ugnsröstad potatis.

... PÅ ROSENOLJA ENLIGT SHAKERS

Ytterligare en metod att framställa rosenolja användes av medlemmarna i den asketiska församlingen Shakers. De fyllde en stor glasburk med rosenblad och toppade med rent vatten. Burken fick stå i solen under sju dagar och togs in på nätterna. Efter någon vecka flöt några droppar rosenolja högst upp i burken. Oljan sögs upp med hjälp av lite bomull lindad runt en pinne, som en tops. Bomullen kramades ur i en liten burk som förseglades. Återigen skördades bara pyttämngder varje gång.

Ur "Den parfymerade trädgården".

